

Εκκρεμότητες και προοπτικές για την περιφέρεια Αττικής

Καλημέρα σας. Σύμφωνα με τον τίτλο της εισήγησης θα ήθελα κάπως να γενικεύσω. Ο νομός Αττικής συγκεντρώνει, όπως είναι γνωστό, όλα εκείνα τα στοιχεία που μας επιτρέπουν να τον χαρακτηρίζουμε ως αντιπροσωπευτικό της όλης κατάστασης των τσιγγάνων και ως συνισταμένη όλων των περιπτώσεων. Η Αττική αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα, το οποίο συγκεντρώνει όλες τις πτυχές αυτού του προβλήματος.

Είμαι υποχρεωμένος να γενικεύσω αυτή τη θεώρηση με βάση τα στοιχεία της μελέτης στην οποία συμμετείχα με την κ^α Βασιλειάδου και την κ^α Κορρέ στην πρώτη φάση του προγράμματος. Γι' αυτό το λόγο θα σας παρουσιάσω ορισμένα στοιχεία τα οποία είναι απαραίτητα για τη συνέχεια.

Νομίζω ότι πρέπει να ξεκινήσουμε από το μορφωτικό επίπεδο των γονέων, που είναι καθοριστικό για την ένταξη των τσιγγανοπαίδων στο σχολείο. Είναι αναγκαίο να καταπολεμηθεί ο αναλφαβητισμός σ' αυτή την κατηγορία του πληθυσμού και να βελτιωθεί το μορφωτικό τους επίπεδο, ώστε να κατανοήσουν την αναγκαιότητα της ένταξης των παιδιών τους στο σχολείο.

Στην πλειοψηφία του δείγματος της έρευνας, που είχαμε κάνει, οι γονείς ήταν δεκαοκτώ έως σαράντα επτά ετών, στην πιο παραγωγική ηλικία. Το ποσοστό του οργανικού αναλφαβητισμού σε αυτήν την κατηγορία, στους γονείς δηλαδή που δεν πήγαν καθόλου σχολείο, φτάνει το 69,7%. Το ποσοστό του λειτουργικού αναλφαβητισμού φτάνει στο 14,9%, αυτοί δηλαδή που παρακολούθησαν μέχρι τέσσερις τάξεις. Το 10% τελείωσε το δημοτικό. Το 2,1% τελείωσε το Γυμνάσιο και μόνο τρία άτομα δηλαδή το 0,9% τελείωσε το Λύκειο.

Από τα παραπάνω διαφαίνεται ο βαθμός του εκπαιδευτικού αποκλεισμού των τσιγγάνων με όσα αυτός συνεπάγεται. Είναι σίγουρο ότι σε αυτό συνέβαλλαν αρκετά οι συνθήκες ζωής των τσιγγάνων, οι οποίες δημιουργούν διαφορετικές συνθήκες πρόσβασης και απολαβών της σύγχρονης κοινωνίας στη διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους αλλά και στην εκπλήρωση των υποχρεώσεων τους.

Οι λόγοι που προβάλλονται για την διακοπή ή τη μη φοίτηση στο σχολείο φαίνονται αρχικά να σχετίζονται με την αντίληψη των τσιγγάνων για την εκπαίδευση και με τον τρόπο της ζωής τους. Το 20% απαντά ότι οι τσιγγάνοι ποτέ δεν πήγαιναν

σχολείο. Το 12,9% λόγω μετακινήσεων, το 28,8% αναφέρει ότι βγήκαν για δουλειά, ένα 3% δηλώνει σκηνίτες, άρα δεν μπορούσαν να πάνε σχολείο, αφού δεν υπήρχε σχολείο, ένα 4,1% πρόβαλε ως λόγο τη φτώχεια και 1,2% απάντα ότι ήθελε να παντρευτεί. Μόνο 2,9% αναφέρει προβλήματα στο σχολείο και ένα 1% άλλους λόγους, τους οποίους όμως δεν καθορίζει.

Πόσοι όμως από τους λόγους που φαίνονται να σχετίζονται με την αντίληψή τους για την εκπαίδευση και το ρόλο της στην κοινωνική και επαγγελματική αποκατάσταση είναι αληθινοί; Σε ποιο βαθμό πίσω από αυτούς τους λόγους κρύβεται η αδυναμία του εκπαιδευτικού συστήματος να προσεγγίσει μια μη προνομιούχο ομάδα με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο; Βεβαίως, δεν πρέπει να παραβλέψει κανείς το σύστημα της κοινωνικοποίησης και τον τρόπο εκπαίδευσης στην τσιγγάνικη κοινωνία, που γίνεται με την προφορική μεταφορά της γνώσης από γενιά σε γενιά. Και αυτό επιδιώκουμε να «σπάσουμε». Επίσης, η απάντηση «βγήκα για δουλειά» σημαίνει άμεση κάλυψη βιοτικών αναγκών κάτι, που συνέβαινε και συμβαίνει ακόμη και σε μη προνομιούχες ομάδες. Όμως, παραμένει ένα ανοιχτό ερώτημα, η στάση του εκπαιδευτικού συστήματος απέναντι σε αυτές τις ομάδες και τα μέτρα που έχουν ληφθεί, για να διευκολυνθεί η πρόσβαση των μη προνομιούχων ομάδων στην εκπαίδευση.

Στην προσπάθειά μας να διερευνήσουμε τα αίτια που οδηγούν τα τσιγγανόπαιδα είτε να διακόψουν είτε να έχουν άναρχη φοίτηση, το 70% των γονέων έδωσε απάντηση. Οι υπόλοιποι δεν είχαν κάποιο λόγο να επικαλεστούν.

Από τις απαντήσεις υπάρχουν δεκαεννιά (19) διαφορετικές αιτίες, οι οποίες μπορούν να ενταχθούν σε τρεις βασικές κατηγορίες. Αιτίες που συνδέονται με το εκπαιδευτικό σύστημα, όπως για παράδειγμα «οι δάσκαλοι δεν προσέχουν τα γυφτόπουλα, τα χτυπούν», «είναι μακριά και επικίνδυνο να πηγαίνουν μόνα τους». Στη δεύτερη κατηγορία, αιτίες που συνδέονται με τον τρόπο ζωής των τσιγγάνων και την αντίληψη τους για την εκπαίδευση, όπως «για να παντρευτούν, «έπρεπε να δουλέψουν», «γιατί μετακινούμαστε», «γιατί δε μάθαιναν τίποτα και σταμάτησαν». Στην τρίτη κατηγορία, αιτίες που συνδέονται με τη στάση των μη τσιγγάνων απέναντι στους τσιγγάνους, όπως «έχουν προβλήματα τα παιδιά μας με τα παιδιά των μη τσιγγάνων και δε θέλουν να πάνε στο σχολείο». Οι παλιοί συνάδελφοι και οι μετέχοντες σε αυτό το πρόγραμμα γνωρίζουν πάρα πολύ καλά αυτούς τους βασικούς λόγους.

Στην περιφέρεια της Αττικής πραγματικά υπάρχει μια διαφοροποίηση· υπάρχει μια κατάσταση που έχει διαμορφωθεί σε σχέση με την πρώτη εφαρμογή του προγράμματος, που μπορώ να πω ότι ανακυκλώνεται. Δηλαδή, όλοι αυτοί οι λόγοι που προανέφερα, οι αιτίες που ανέδειξε αυτή η έρευνα για τη μη φοίτηση των τσιγγανοπαίδων φαίνεται ότι ακόμη υπάρχουν και δημιουργούν όλη αυτήν την ανισοροπία, καθώς δεν έχουν «χτυπηθεί» καθόλου. Το βασικότερο στοιχείο είναι το ότι η διακοπή του προγράμματος δημιούργησε προβλήματα, αφού οι τσιγγάνοι άρχισαν να αμφισβητούν τη συνέπεια στην παρέμβασή μας και τη συστηματική εφαρμογή των μέτρων που είχαν ήδη αρχίσει να εφαρμόζονται.

Υπάρχουν όμως ορισμένες αλλαγές. Στην πρώτη φάση είχε δοθεί ένα ιδιαίτερο βάρος σε περιοχές όπου υπήρχε μια πάρα πολύ μεγάλη συγκέντρωση, και ήταν κυρίως στις συνοικίες της πόλης των Αθηνών και λιγότερο σε όλο το νομό Αττικής. Εκεί είδαμε ότι υπήρχε πραγματικά μια παρέμβαση και ο στόχος ήταν να δοθεί μια πρώτη μάχη στην αντιμετώπιση του βασικού αποκλεισμού των τσιγγανοπαίδων από το σχολείο. Υπήρξαν πολλά θετικά αποτελέσματα και πάρα πολλά παιδιά εγγράφηκαν στο σχολείο και μάλιστα συνεχίζουν να φοιτούν, παρά την αμφισβήτηση που υπήρξε στην πορεία, όταν το πρόγραμμα «έκανε κοιλιά», όπως λέμε. Στην πορεία όμως παρουσιάστηκαν πάρα πολλά άλλα προβλήματα τα οποία, θα έλεγα, είτε είναι μοναδικά για την Αττική, και θα αναφέρω παραδείγματα, είτε οφείλονται σε αιτίες που ήδη υπάρχουν και θα πρέπει να αντιμετωπιστούν.

Η πρόσβαση των τσιγγανοπαίδων στο σχολείο εξαρτάται σε πολύ μεγάλο βαθμό, από τον τρόπο εγκατάστασής τους. Παρατηρούμε δηλαδή ότι σε περιοχές όπου είναι μόνιμα εγκατεστημένοι σε σπίτια, χρόνια ενσωματωμένοι, ενταγμένοι στο σύστημα, τα παιδιά τους συνεχίζουν το σχολείο και μάλιστα έχουμε και ποσοστά που να συνεχίζουν και στο λύκειο και σε ΤΕΙ και σε ΑΕΙ, όπως είναι η περίπτωση των Σερρών. Επαναλαμβάνω όμως, από κατηγορίες του πληθυσμού των τσιγγάνων που ζουν μέσα στις πόλεις, είναι ήδη ενταγμένοι στο σύστημα και είναι αποδεκτοί πλήρως από τον υπόλοιπο πληθυσμό.

Στην Αττική έχουμε περιπτώσεις αυτή τη στιγμή που υπάρχουν τέτοιοι πληθυσμοί ίσως, όμως, και να υπάρχουν και ορισμένες μετακινήσεις, τις οποίες δεν μπορούμε να διαπιστώσουμε. Δηλαδή, μέσα στην Αγία Βαρβάρα, στα Λιόσια, στο Ίλιο δεν είναι εύκολο να τους εντοπίσει κανείς και να δει εάν συνεχίζουν, διότι δεν αναφέρουν το ότι είναι τσιγγάνοι. Έχουμε όμως ορισμένα προβλήματα, που δημιουργούν αρνητικές συνέπειες και είναι οι μετακινήσεις. Συνεχίζονται λοιπόν οι μετακινήσεις στην

περιφέρεια της Αττικής, λόγω των Ολυμπιακών έργων, και όχι μόνο. Εκεί, δηλαδή, που γίνονται έργα και υπήρχαν πριν πληθυσμοί, τους διώχνουν. Έχουμε συνοικίες ακόμη, όπως είναι τα Άνω Λιόσια, όπου ο δήμαρχος τους εξαναγκάζει να φύγουν, αφού ό,τι οικόπεδο υπάρχει το αγοράζει ο δήμος, στήνει μια κούνια και θεωρεί ότι είναι παιδική χαρά μόνο και μόνο, για να φύγουν οι τσιγγάνοι. Άρα, έχουμε προβλήματα τα οποία ανακυκλώνονται.

Ένα άλλο φαινόμενο το οποίο παρουσιάζεται και νομίζω ότι είναι μοναδικό και δεν υπάρχει σε άλλες περιφέρειες, είναι ότι αυτή τη στιγμή υπάρχουν σχολεία όπου οι δάσκαλοι σπεύδουν να γράψουν τσιγγανάκια, διότι τα σχολεία τους κινδυνεύουν να συρρικνωθούν και να κλείσουν. Άρα, για να διατηρήσουν το σχολικό πληθυσμό τρέχουν οι ίδιοι και ζητούν από τους τσιγγάνους να τα γράψουν στο σχολείο, προφανώς, για να μη μετακινηθούν από την Αθήνα και όχι από κάποιο ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους τσιγγάνους. Αυτά είναι τα προβλήματα, τα οποία θεωρώ ότι ανακυκλώνονται.

Οι προτεραιότητες που καλούμαστε αυτή τη στιγμή να θέσουμε για την Αττική, είναι να αντιμετωπίσουμε το πρόβλημα και στον υπόλοιπο νομό πέρα από την Αθήνα. Να βρούμε δηλαδή τον πληθυσμό που υπάρχει. Χθες, ο κύριος Παπακωνσταντίνου ανέφερε ήδη ότι υπάρχει πρόβλημα με τα Μέγαρα. Θα πρέπει και σε όλες τις άλλες περιφέρειες, και όχι μόνο στην Αθήνα, να εντοπίσουμε τους τσιγγάνους και να κάνουμε τις αναγκαίες ενέργειες, ώστε να πάνε όλοι στο σχολείο και βέβαια να έχουν τακτική φοίτηση. Η μετακίνηση που γίνεται από τα Ολυμπιακά έργα δημιουργεί επίσης ένα μεγάλο πρόβλημα, διότι θα πρέπει να εντοπίσουμε πού πηγαίνουν οι πληθυσμοί που φεύγουν από αυτές τις περιοχές και να αντιμετωπίσουμε το πρόβλημα.

Σε δεύτερη φάση θα πρέπει να αντιμετωπιστεί το πολυδιάστατο πρόβλημα της Αττικής με μια πολυεπίπεδη παρέμβαση, διότι, όπως σας είπα, υπάρχει μια διαφοροποίηση πολύ μεγάλη στο σύνολο της Αττικής, που καθορίζεται από εκπαιδευτικούς, κοινωνικούς και οικονομικούς παράγοντες. Το είδος της εγκατάστασης είναι το βασικό στοιχείο που διαφοροποιεί το εκπαιδευτικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο αλλά και τον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει να γίνεται η παρέμβαση. Κατά κάποιο τρόπο θα πρέπει να λυθούν πάρα πολλά από τα προβλήματα που έχουν, τα οποία δεν είναι εκπαιδευτικά, και στη συνέχεια να ζητήσουμε μια παρέμβαση. Δηλαδή, θεωρώ ότι αυτή η μονοδιάστατη παρέμβαση,

που γίνεται μέχρι τώρα, για το εάν θα πάνε στο σχολείο ή όχι, θα πρέπει να πλαισιωθεί και από άλλες ενέργειες. Διαφορετικά θα ανακυκλώνεται το πρόβλημα.

Βλέπουμε δηλαδή ότι οι αιτίες που το δημιούργησαν υπάρχουν ακόμη, δε μειώνονται, δεν αμβλύνονται και γι' αυτό το λόγο θα συνεχίσει να υπάρχει αυτή η κατάσταση. Νομίζω ότι το πρόγραμμα θα πρέπει να κινηθεί προς αυτήν την κατεύθυνση της συνεργασίας και με άλλους φορείς, ώστε να αμβλυνθούν ορισμένα από τα γενεσιουργά αίτια τουλάχιστον, τα οποία δημιουργούν αυτή την ανισότητα, ώστε να μπορέσει να βελτιωθεί η κατάσταση.

Το δεύτερο στάδιο είναι η παρέμβαση στην οικογένεια, η οποία θα πρέπει να γίνει και στην οποία θα δώσουμε ιδιαίτερη σημασία. Το προεδρικό διάταγμα, που ορίζει το καθηκοντολόγιο των εκπαιδευτικών, δίνει το δικαίωμα στους εκπαιδευτικούς να πηγαίνουν στα σπίτια, στις οικογένειες. Πιστεύω ότι θα πρέπει να δοθεί μια ιδιαίτερη σημασία, ένα ιδιαίτερο βάρος σε αυτό, ώστε να υποκινηθούν οι εκπαιδευτικοί να πηγαίνουν στις οικογένειες των τσιγγάνων. Εάν όχι στις οικογένειες, υπάρχει και υποκατάστατο, κάτι το οποίο συζητήσαμε με τους συνεργάτες της Αττικής.

Θα πρέπει να ενεργοποιήσουμε πάρα πολύ τους συλλόγους, τους συλλογικούς φορείς των τσιγγάνων, οι οποίοι μπορούν σίγουρα να έχουν μια πολύ θετική παρέμβαση. Εξάλλου, οι ίδιοι οι τσιγγάνοι αναγνωρίζουν την ύπαρξη των συλλόγων τους και έχουν ενεργό συμμετοχή. Σε ένα ποσοστό σχεδόν 50%. Αν κάνω λάθος, να με διαψεύσουν οι συνάδελφοι. Αυτοί οι σύλλογοι θα πρέπει να αξιοποιηθούν κατάλληλα και η παρέμβαση να γίνει σε αυτούς, ώστε να υποκινούν και προς τα κάτω και προς τα πάνω, και σε σχέση με τις οικογένειες και σε σχέση με το σχολείο αλλά και σε σχέση με την πολιτεία. Οι συλλογικοί φορείς νομίζω ότι θα μπορέσουν σε πολύ μεγάλο βαθμό να δημιουργήσουν και μια μόνιμη κατάσταση, που να μην εξαρτάται μόνο από το εάν υπάρχει κάποιο πρόβλημα ή όχι.

Στη διαφοροποίηση της παρέμβασης θα πρέπει, όπως σας είπα, να «χτυπηθούν» οι αιτίες της μη εγγραφής ή του αποκλεισμού. Διαφορετικά το φαινόμενο σίγουρα θα αναπαράγεται. Θα πρέπει να «χτυπηθεί» αφενός η εκπαιδευτική αναρχία, που υπάρχει, και από την άλλη πλευρά η ασάφεια στην παρέμβαση από τις εκπαιδευτικές υπηρεσίες' όπως υπάρχει και στον μη τσιγγάνικο, το ίδιο θα πρέπει να γίνει και στον τσιγγάνικο πληθυσμό. Μήπως θα πρέπει να αρχίσουμε να σκεφτόμαστε, και αυτό το θέτω ως προβληματισμό, τη δημιουργία μηχανισμών οι οποίοι θα είναι μόνιμοι και δε θα εξαρτώνται από Προγράμματα που θα κάνουν «κοιλιές» ή όχι;

Θα πρέπει να δημιουργήσουμε, πιστεύω μηχανισμούς οι οποίοι θα είναι μόνιμοι και θα δημιουργούν τις προϋποθέσεις μιας συστηματικής υποκίνησης τόσο των εκπαιδευτικών, όσο των συλλόγων και των οικογενειών των τσιγγάνων, για να παρακινηθούν τα παιδιά αυτά να πηγαίνουν στο σχολείο. Η πρόταση που έκανε χθες ο κύριος Μυλωνάς με την ομάδα του προς αυτήν την κατεύθυνση, θα πρέπει να συζητηθεί δηλαδή αν θα πρέπει να δημιουργηθούν μηχανισμοί, οι οποίοι θα έχουν μια μονιμότητα, θα είναι ενταγμένοι στο εκπαιδευτικό σύστημα και θα είναι υποχρεωμένοι οι εκπαιδευτικοί να τους ακολουθούν.

Μια πρόταση κάνω τώρα, ώστε να έχουν και οι ίδιοι τα κίνητρα να υποκινήσουν τα τσιγγανόπαιδα να συνεχίσουν να εγγράφονται και να παρακολουθούν κανονικά το σχολείο. Είναι μια πρόταση την οποία θα πρέπει να σκεφτούμε και η οποία δεν προβλέπεται τουλάχιστον σ' αυτό το στάδιο του Προγράμματος. Θα πρέπει τουλάχιστον στην επόμενη φάση, διότι δε γνωρίζουμε αν θα υπάρξει και τρίτη και τέταρτη και πέμπτη, να δημιουργηθούν μηχανισμοί μόνιμοι πια μέσα στο ίδιο το εκπαιδευτικό μας σύστημα αλλά και γενικότερα από τους συλλογικούς φορείς και όλη την κοινωνία.

Κυρίως, πιστεύω ότι το βάρος πρέπει να δοθεί μέσα στο εκπαιδευτικό μας σύστημα, να ενεργοποιήσει μηχανισμούς, οι οποίοι θα μπορούν να υποκινούν και να εντάξουν κανονικά αυτό το κομμάτι του πληθυσμού στο εκπαιδευτικό σύστημα. Ευχαριστώ.